

KOMPLO TEORİLERİ VE DIŞ POLİTİKA ALGISI: ULUSLARARASI İLİŞKİLER, GÜNDELİK SÖYLEMLER VE SİYASAL ALGILAR ÜZERİNE DİSİPLİNLERARASI BİR İNCELEME¹

Erol SAĞLAM * & Pınar SAYAN^{†**}

Öz

Dış politikayı, iç politika ile ilişkisi ve çok katmanlı olarak incelediğimiz bu makalede “sıradan” bireylerin dış politika algularına odaklanmaktayız. Bu bağlamda, makalenin amacı kurumsal dış politika mekanizmalarına dahil olmayan bireylerin gündelik anlatılarında vuku bulduğu haliyle dış politika algularının komplo anlatılarıyla nasıl ilişkilendiğini göstermektir. Bu makale boyunca öne sürdüğümüz savlar 2021 ve 2022 yıllarında farklı safhalarda gerçekleştirdiğimiz odak grup görüşmelerine dayanmaktadır. Araştırma bulgularımız komplo anlatılarının dış politikayı nasıl anlaşılabilir kıldığını ve bu anlaşılabilir kıma işlevi ile alttan yukarı bir toplumsal etki yarattığını göstermektedir. Ana argümanımız komplo anlatılarının temelini “dış güçler” ekseninde geliştirilen ve Türk dış politikasındaki gelişmeleri Türkiye'nin diğer uluslararası aktörlerle mücadelesi olarak değerlendiren anlatıların oluşturduğudur. Bu anlatıyla ilişkili olarak, ekonomik sorunları dış güçlerin müdahalesi ve manipülasyonları olarak gören anlatılar da gündelik deneyim ve sorunların dış politikayla ilişkilendirilmesine dair bir örnek oluşturmaktadır. Son olarak ise bu anlatılarda ortaya çıkan kabil, egemen ve özel bir “biz” algısı ulusal kimlik çevresinde geliştirilen söylemlerle dış politika algısının ilişkisini göstermektedir. Makale, dış politikanın komplo teorileri aracılığıyla gündelik söylemlere nasıl sirayet ettiğini inceleyerek pek çok disipliner ve interdisipliner tartışmaya katkı yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dış Politika Algısı, Uluslararası İlişkiler, Komplo Teorileri, Siyasallaşma.*

¹ 2021 araştırması ADHOC Araştırma ve 2022 araştırması AKADEMETRE tarafından yürütülmüştür. Veriler İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü aracılığıyla ulaşılmıştır fakat makaledeki görüşler yazarlara aittir.

* Öğretim Görevlisi Doktor, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, erol.saglam@medeniyet.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7192-5113>

** Doktor Öğretim Üyesi, Beykoz Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, pinarsayan@beykoz.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6108-7224>

CONSPIRACY THEORIES AND FOREIGN POLICY PERCEPTIONS: AN INTERDISCIPLINARY ANALYSIS ON INTERNATIONAL RELATIONS, EVERYDAY NARRATIVES AND POLITICAL PERCEPTIONS

Abstract

In this article, we concentrate on the foreign policy perceptions of “ordinary” individuals by examining foreign policy and its links to domestic politics from a multi-layered perspective. The aim of the article is to demonstrate how foreign policy perceptions are connected to conspiracy theories circulated by individuals who are not involved in institutional foreign policy making mechanisms. The arguments we make throughout this article are based on the focus group discussions we have held at different stages in 2021 and 2022. Our research findings underline first and foremost that conspiratorial accounts, regardless of their epistemic status, make foreign policy understandable and, through this social function, generate a bottom-up effect in everyday politics. Drawing on an analysis of the collected data, we first argue that such conspiratorial perceptions of the foreign policy is centered around narratives of “foreign powers” and construe the developments in Turkish foreign policy as Turkey's struggle with malign international actors. Related to this narrative, these accounts also instantiate domestic economic problems as the manipulations of malign foreign powers by also constituting an example of associating daily experiences and problems with foreign policy. Finally, this article shows that the perception of a capable, sovereign and special national identity emerges across these narratives highlighting the relationship between the discourses developed around national identity and the perception of foreign policy. The article contributes to many disciplinary and interdisciplinary discussions by examining how foreign policy is intricately related to everyday politics through the circulation of conspiracy theories.

Keywords: Foreign Policy Perceptions, International Relations, Conspiracy Theories, Politicization.

Giriş

Dış politikaya dair analizler geleneksel olarak devlet seviyesinde; siyasal kurum ve aktörlerin söylem ve eylemlerine odaklanarak yapılmasına rağmen, bu analitik odağın dışında kalan ama ülkelerin izledikleri dış politikaya doğrudan ya da dolaylı etki eden pek çok faktör bulunmaktadır (Hudson & Day, 2020). Bu faktörlerden birisi kuşkusuz iç politikadır. Putnam (1988) tarafından “iki seviyeli oyun” olarak adlandırılan iç politika-dış politika ilişkisinde bir taraftan çıkar gruplarının hükümetler üzerindeki baskısı, diğer taraftan da hükümetlerin iç baskıyla baş edebilmek için uluslararası politikada takip ettiği politikaların önemi görülmektedir. Benzer bir şekilde Moravcsik (1993) Avrupa bütünleşme sürecini açıklamak için

geliştirdiği “liberal hükümetlerarasıcılık” yaklaşımında iç siyasetteki tercihlerin devletlerin Avrupa bütünleşmesi yolunda aldığı önemli kararları nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla özellikle 1990’lardan beri dış politikaya dair amaç ve söylemlerin hem iç politikaya doğrudan etkide bulunabildiği hem de iç politikadan etkilenebildiği daha fazla tartışılmakta ve siyasi partiler, şirketler, bürokrasi, yerel yönetimler, sivil toplum grupları, düşünce kuruluşları, bilim insanları, önemli bireyler, suç örgütleri, medya ve kamuoyu gibi farklı aktörlerin dış politikadaki rollerinin daha iyi anlaşılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir (Hudson & Day, 2020).

Özellikle kamuoyu algısı ve dış politika ilişkisine odaklanıldığında, erken dönem çalışmalarda kamuoyunun dış politikada etkisinin yetersiz ve tutarsız bilgisi sebebiyle az olduğunu ve dış politikanın elitler tarafından yapılması gerektiğinin savunulduğu görülmektedir (Almond, 1950; Lipman, 1922; 1955). Sonraki dönemlerde yapılan çalışmalar ise kamuoyunun dış politika üzerinde etkili olduğunu ve bu etkinin seçimler başta olmak üzere, farklı şekillerde gösterilebileceğini ortaya koymaktadır (Mueller, 1973; Page & Shapiro, 1983). Günümüzde ise kamuoyunun her dış politika kararına etkisinin eşit olmamakla birlikte, sınırlayıcı olabileceği tartışılmaktadır (Foyle, 2007). Bu sebeple, dış politika yapım süreçleri, iç politika bağlantısı ile ve çok katmanlı olarak incelenmelidir.

Türkiye bağlamında da dış politika yapımının iç politikayla iç içe formüle edildiğini ve uygulandığını söylemek mümkündür (Akkoyunlu, 2021; Taş, 2022). Bu bakımdan, dış politika konusunda kamuoyu algılarını anlamaya yönelik çalışmaların sayısı da gün geçtikçe artmaktadır (Akgün vd., 2011; Global Academy; GMF, 2015; 2022; Kıratlı, 2016; Sayan ve Şar, 2021; Sayan ve Dizdaroğlu, 2022). Bu makalede ise dış politika konusunda kamuoyu algılarında karşımıza çıkan önemli bir unsur olan “dış güçler/mihraklar” söylemini incelemekteyiz. Özellikle 2010 sonrasında giderek keskinleşen “dış mihraklar” söyleminin (de Medeiros, 2019; Gürpınar, 2019), Türkiye’nin hem Suriye, Irak, İsrail, Filistin, Libya ve Yunanistan gibi yakın çevresindeki ülkelerle, hem de Avrupa Birliği, NATO, ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Rusya ve Fransa gibi aktörlerle ilişkilerinde (görece olumsuz) etkisi gözlemlenmektedir. Özellikle seçim dönemlerinde görünürlüğü daha da artan bu söylemlerin daha iyi anlaşılması gerekmektedir.

Türk dış politikası konusunda kamuoyu algılarını etkileyen “dış mihraklar” söylemini, bu makale kapsamında “komple teorileri” kapsamında değerlendirmekteyiz. 2000’ler sonrası küresel ya da ulusal düzlemde toplumsal-siyasal tartışmaları, demokratik kurumların işleyişini ve uluslararası ilişkileri en çok etkileyen faktörlerin başında komple teorileri gelmektedir. Toplumsal ya da uluslararası gelişmeleri görünür açıklamalardan farklı olarak bazı aktörlerin gizli planları ekseninde açıklayan anlatılar (Byford, 2011; Stewart, 1999; Sağlam, 2020; 2021; Sunstein & Vermeule, 2009) olan komple teorileri, pek çok bağlamda siyasal tartışmaları kökünden değiştirmekte ve görece sıradan addedilen pratiklerin siyasal süreçleri nasıl

derinlemesine etkilediğini de gözler önüne sermektedir. Bu etki, aşı karıştırlığında kendisini bulan ve devletlerin bireyler üzerindeki etki ve denetimine şüphayle yaklaşan anlatılar olabildiği gibi, daha geniş siyasal tartışmalara da sirayet etmektedir. ABD’de Donald Trump’ın başkanlık seçimlerini Joe Biden’a kaybetmesini takiben yaşanan ve Ocak 2020’de Capitol’ün basılmasıyla zirvesine ulaşan mobilizasyonda ya da Victor Orban’ın siyasal söylemlerinin belkemiğini oluşturan “Soros Avrupa’nın yerli halklarını göçmenlerle değiştirecek” söyleminde görülebildiği üzere, komplo teorileri hem devlet dışı aktörlerin gündelik pratikleri ekseninde yükselebilmekte ve siyasal tartışmaları bizzat etkilemekte hem de siyasal aktörlerin medya aracılığıyla iktidarlarını meşrulaştırıp devam ettirebilmelerine de vesile olabilmektedir.

Komplo teorilerinin yerel ve ulusal ölçekteki siyasal tartışmalara etkisini incelemeyi önemli bulmakla birlikte, bu makalede bu etkileşimin uluslararası ilişkileri ve dış politikayı nasıl etkileyebileceğine dair bazı çıkarımlarda bulunmayı amaçlıyoruz. Bu amaç doğrultusunda da kurumsal dış politika mekanizmalarına dâhil olmayan “sıradan” bireylerin gündelik anlatılarında vuku bulduğu haliyle dış politika algılarının komplo anlatılarıyla nasıl ilişkilendiğini göstermeyi planlıyoruz. Bu makale boyunca öne süreceğimiz savları 2021 ve 2022 yıllarında farklı safhalarda gerçekleştirdiğimiz odak görüşmelerine dayandırıyoruz. Araştırma bulgularımız komplo anlatılarının dış politikayı nasıl anlaşılabilir kıldığını ve bu anlaşılabilir kılma işlevi ile alttan yukarı bir toplumsal etki yarattığını göstermektedir. Dış politikanın komplo teorileri aracılığıyla gündelik deneyim ve söyleme sirayet etmesinin izini sürme amacımız, veri setinin çözümlemesi ile ortaya çıkan üç adımda incelenecektir. Bu üç adımın ilkini (i) “dış güçler” ekseninde geliştirilen ve Türk dış politikasındaki gelişmeleri Türkiye’nin diğer uluslararası aktörlerle mücadelesi olarak değerlendiren anlatılar oluşturmaktadır. Bu anlatılar vasıtasıyla, Türkiye’nin yakın coğrafyasında izlediği dış politikaya ek olarak küresel girişimlerinin de gündelik hayatta nasıl algılandığı tartışılacaktır. Bu anlatıyla ilişkili olarak, (ii) ekonomik sorunları dış güçlerin müdahalesi ve manipülasyonları olarak gören anlatılar da gündelik deneyim ve sorunların dış politikayla ilişkilendirilmesine dair bir tartışmayla sunulacaktır. Bu iki adımı takiben, (iii) bu anlatılarda ortaya çıkan kabil, egemen ve özel bir “biz” algısı irdelenecek ve dış politikaya dair anlatıların benlik ve ulusal kimlik üzerindeki etkisi tartışılacaktır.

Analizimizin merkezinde duran komplo teorileri terimini, literatürde yakın döneme kadar kullanıldığı şekilden farklı ele aldığımızın altını çizmek isteriz. 2010’lardaki yeni analitik bakışa kadar, komplo anlatıları daha çok bilimsel hakikatin karşısında ve kendiliğinden yanlış bilginin bir ifadesi olarak görülmekteydi (Popper, 1966). Bu bakış açısı, sosyal bilimlerde 1980’lerden bugüne devam eden temsil ve anlatıya dair tartışmaların etkisiyle, değişime uğramış ve komplo teorilerini toplumsal anlamın farklı anlatı (*narrative*) formlarından biri olarak görmek yaygınlaşmış bulunmakta (Butter, 2014; 138

Chlup, 2023; Fenster, 2008; Sağlam, 2020). Biz de bu doğrultuda, makalede komple teorilerini kendiliğinden yanlış, bu bakımdan bilimsel söylem ve pratik tarafından düzeltilmesi gereken bir bilgisizlik halinin yansıması olarak değil; araştırma katılımcılarının dünyayı algılayış ve kendilerini toplumsal-siyasal ağlarda belirli noktalarda konumlandırma süreçlerinin bir parçası olarak görmekteyiz. Komple teorilerinde ifade edilen ilişkisellik ve çıkarımların hakikatle ilişkisine veya bu anlatıların mantıksal istikrar ve tutarsızlığına işaret etmenin, bu bakımdan, bu makalenin temel amacı olmadığını da ifade etmek isteriz.

Dış politikanın komple teorileri aracılığıyla gündelik söylemlere nasıl sirayet ettiğini incelemenin pek çok disiplinler ve disiplinlerarası tartışmaya katkı yapacağını umuyoruz. Komple teorilerine dair tartışmanın sosyoloji, medya çalışmaları, bilim ve teknoloji çalışmaları ve de siyasal psikoloji gibi alanlarda giderek arttığını düşündüğümüzde, bu araştırmanın bulgularının komple teorilerinin yarattığı toplumsal etkiyi anlamaya yardımcı olacağı aşikârdır. Bu noktada, disiplinler arası çalışmaların önemini sadece bir problemi farklı disiplinler bağlamlarında takip etmeye indirgememenin de gerekliliğinin altını çizmek isteriz. Bu araştırma bağlamında interdisipliner çalışma, hem araştırmanın problematiğinin ancak disiplinler sınırları ve sınırlılıkları aşan yeni bir perspektifle ortaya çıktığı bir niteliğe işaret etmekte hem de analiz ve bulguların bu disiplinler tartışmalarına katkı yaptığının altını çizmektedir. Bu minvalde, sosyolojik bir araştırma sorunsalının, uluslararası ilişkiler disiplininin temel meselelerinden biriyle yan yana okunmasını, sadece bu iki disiplinin bazı temalarda ortaklaşması olarak değil, aynı zamanda disiplinler sınırların görünmez hale getirdiği veya kavramakta güçlük çektiği araştırma problemlerini ve bunları incelemeye dair yeni yöntemleri geliştirme çabası olarak da görüyoruz.

Takep eden bölümlerde önce araştırmanın verilerinin nasıl toplandığını açıklayan metodoloji tartışması yapılacak, ardında da komple teorilerinin değişen tanım ve bağlamı ekseninde dış politika algısını tartışmada nasıl kullanıldığını inceleyen bir kavramsal çerçeve ve literatür taraması sunulacaktır. Takep eden bölümlerde elde edilen veriler tartışılacak ve dış politikanın nasıl komple teorileri vasıtasıyla siyasallaşma süreçlerine dâhil edildiği irdelenecektir.

1. METODOLOJİ VE ARAŞTIRMA SÜRECİ

Bu makaledeki tartışmalara kaynaklık eden veriler, nitel bir araştırma yöntemi olan odak grup görüşmeleri aracılığıyla toplanmıştır. Odak grup yönteminin diğer nitel veri toplama yöntemlerine göre pek çok avantajı bulunmaktadır. Ekonomik ve organizasyonel optimasyonun yanı sıra, bu yöntemde görüşmeler gruplar halinde yapıldığından, mülakatlara göre daha çok katılımcıya erişim imkânı vermekte ve daha kısa sürede örneklemin arttırılması mümkün olmaktadır. Araştırma bütçesi ve sürelerinin giderek artan kısıtlılığı göz önüne alındığında odak gruplar giderek daha çok araştırma

için görece verimli bir veri toplama yöntemi olarak görülmektedir (Krueger & Casey, 2009). Bu grup tartışmaları sayesinde hem araştırma konuları sadece bireysel olarak değil, toplumsal dinamikler ekseninde de gözlenebilmekte ve katılımcılar arası ilişkilenebilmelerinde de gözlenebilmesiyle araştırmaya konu olan soru ve temaların bu ilişkilenebilmeler vasıtasıyla nasıl değişime uğradığı da izlenebilmektedir (Colucci, 2007).

Bu avantajlarına rağmen odak grupların görece yaygın kullanılan bazı araştırma yöntemlerine göre dezavantajlarının olduğu da ifade edilmelidir. Odak grup tartışmalarının nicel veriye dönüştürülebilirlik kapasitesinin sınırlılığı ve -özellikle anket ve istatistik verilerle kıyaslandığında- görece sınırlı bir örnekleme sahip olması, bu bakımdan akla gelen iki temel sınırlılıktır. Bu kısıtlara ek olarak, odak grupların mülakat ve katılımcı gözlem gibi diğer nitel veri toplama yöntemlerine göre katılımcı profillerini yeterince derinleştiremediği de ifade edilebilmektedir (Acocella, 2012). Bu potansiyel sınırlılıkların farkında olmakla birlikte, odak grupların araştırma konu ve odağının detaylı ve dikkatlice çerçevelendirilmiş olduğu bağlamlarda görece verimli ve dengeli bir araştırma yöntemi olarak ortaya çıktığının da altı çizilmelidir. Bu makaleye kaynaklık eden araştırma sürecinde olduğu üzere, sınırlı bütçe ve araştırma süreleri göz önüne alındığında, dikkatlice seçilmiş temalar ve özenli bir moderasyon ile odak grup çalışmalarının bu sınırlılıkların ötesine geçer nitelikte bir örneklem genişliği ve veri derinliğine kaynaklık edebileceği de unutulmamalıdır (Morgan, 1996; Powell & Single, 1996).

Odak grup tartışmaları verileri İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü tarafından 2021 ve 2022 yıllarında İstanbul’da iki farklı araştırma kapsamında toplam 179 katılımcı ile yürütülen 28 odak grup tartışmasına dayanmaktadır. Bu araştırmalardan ilki Türk dış politikası ile ilgili kamuoyu algılarını anlamayı amaçlamaktadır. 2021 yılında 49 katılımcı ile altı, 2022 yılında 48 katılımcı ile sekiz odak grup tartışması yürütülmüştür. Katılımcılar arasında hem iktidar bloğunu –Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)– desteklediğini beyan eden bireyler hem de muhalefet bloğunu –Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti (İYİP), Deva Partisi (DEVA), Halkların Demokratik Partisi (HDP)– desteklediğini beyan eden bireyler bulunmaktadır. Buna ek olarak katılımcıların cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik durumları da göz önünde bulundurulmuştur. Toplam olarak odak grup tartışmalarına 51 kadın ve 46 erkek katılmıştır. Katılımcılara her biri 90-120 dakika arası süren odak grup tartışmalarında Türk dış politikası ile ilgili belirli konularda neler düşündükleri sorulmuştur. Verilen yanıtların ses kaydı alınmış ve kayıtlar yazıya geçirilmiştir. Transkripsiyonu takiben veriler Nvivo programı aracılığıyla belirli temalar ekseninde analiz edilmiştir. Aslında araştırmanın ana eksenini komplo anlatıları olmamasına rağmen, verilen yanıtların satır aralarında komplo alıntılarının sıkça gözlemlenmesi nedeniyle, bu makalede bu mesele ele alınmaktadır.

Odak grup verilerinden yararlanılan ikinci araştırma ise seçim kampanyalarındaki komplo teorileri ve seçmen algısı üzerinedir. 2022 yılında

Haziran ve Eylül aylarında yürütülen 14 odak grup tartışmasında toplam 82 katılımcı yer almıştır. Grupları belirlerken öncelikle iktidar bloğunu –Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)– desteklediğini beyan edenler ve muhalefet bloğunu–Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti (İYİP), Deva Partisi (DEVA), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Demokrat Parti (DP) ve Saadet Partisi (SP)– desteklediğini beyan edenler göz önünde bulundurulmuştur. Parti aidiyetinin yanı sıra cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik durum da dikkate alınmış ve katılımcılar alt gruplara ayrılmıştır. Görüşmelerin ses kaydı alınmış ve kayıtlar yazıya geçirilmiştir. Transkripsiyonu takiben veriler Nvivo programı aracılığıyla işlenmiş ve tematik bir analize tabi tutulmuştur.

Araştırma katılımcılarının siyasal parti aidiyetleri ve sosyoekonomik statüleri komple teorileriyle ilişkileri bakımından analiz edilmişse de, bu ilişkilenenin tematik ve sübjektif dinamikleri de göz önüne alındığında, bu olası ilişkilenmelere dair tespitlerin makaleye dâhil edilmemesine karar verilmiştir. Bu minvalde, makalenin odağını siyasal oryantasyondan bağımsız olarak komple teorilerinin dış politika algısını nasıl şekillendirdiğini tespit etmek oluşturduğundan, katılımcı ifadeleri siyasal parti tercihleri hususi olarak belirtilmeden verilmiştir. Siyasal parti tercihi ve komple teorileri arasındaki ilişkinin tartışılmasının başlı başına bir çalışma oluşturacağı düşünüldüğünden (Balta, Kaltwasser & Yağcı, 2022), verilerin sunumunda komple teorileri ve sıradan aktörlerin dış politika algısı merkeze alınmıştır. Yine aynı doğrultuda, hem makalenin sınırlılıkları göz önüne alınarak hem de makalenin ana odağını korumak adına, katılımcıların komple teorilerine ne derece dâhil olduğuna dair veriler de analize dâhil edilmemiştir.

Tablo 1. Türk Dış Politikası Konulu Araştırmada Odak Grup Katılımcılarının Profilleri

Katılımcı Cinsiyet	Yaş	Toplam
Kadın (5)+Erkek (3)	35 altı	8
Kadın (7)+Erkek (3)	35 üstü	10
Kadın (4)+Erkek (3)	35 üstü	7
Kadın (3)+Erkek (3)	35 ve üstü	6
Erkek (6)	35 üstü	6
Erkek (6)	35 üstü	6
Kadın (2)+Erkek (6)	35 altı	8
Kadın (5)+Erkek (5)	35 üstü	10
Kadın (4)+Erkek (2)	35 üstü	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 ve altı	6
Kadın (6)	35 üstü	6
Erkek (6)	35 ve üstü	6

Kadın (3)+Erkek (3)	35 üstü	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 üstü	6
Toplam		97

Tablo 2. Komplo Teorileri Konulu Araştırmada Odak Grup Katılımcılarının Profilleri

Katılımcı Cinsiyet	Yaş	Toplam
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş ve üstü	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş altı	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş ve üstü	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş altı	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş ve üstü	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş altı	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş ve üstü	6
Kadın (1)+Erkek (3)	Karma yaş	4
Kadın (3)+Erkek (3)	Karma yaş	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş altı	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş ve üstü	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş ve altı	6
Kadın (3)+Erkek (3)	35 yaş ve üstü	6
Kadın (3)+Erkek (3)	Karma yaş	6
Toplam		82

2. KOMPLO TEORİLERİ, SİYASAL SÜREÇLER VE ANLAM DÜNYALARI

Toplumsal gelişmeleri ve dinamikleri kötücül aktörlerin gizli iş tutuşları ekseninde açıklamaya çalışan anlatıları tanımlayan komplo teorileri terimi (Byford, 2011; Harding & Stewart, 1999; Sağlam, 2020; 2021; Sunstein & Vermeule, 2009) son on yıl en çok tartışılan terimlerinden biridir. Komplo teorileri uzun zamandır siyasal ve felsefi tartışmaların görece göz ardı edilmiş bir antagonisti olarak formüle edilmiş olsa da özellikle 2000’li yıllarda toplumsal alandaki görünürlüğünün ve inandırıcılığının giderek artmakta olduğu da söylenebilir (Strombeck, 2005; Vermeule & Sunstein, 2009; Sağlam, 2020; 2021). Hem ABD’deki 6 Ocak 2020 Capitol Baskını’nda olduğu üzere demokratik kurumların köklü ve medyanın bağımsız olduğu ABD gibi bağlamlarda hem de popülist-otokratik aktörlerin seçim dönemlerinde sıklıkla söylemlerine dahil ettikleri Macaristan gibi post-sosyalist bağlamlarda komplo teorilerinin siyasal etkileri giderek belirginleşmektedir. Siyasal süreçlerle ilişkisi göz önüne alındığında, komplo

teorilerinin daha iyi anlaşılmasının gerekliliği, konu hakkında hızlıca ve üstel çoğalan yazının da işaret ettiği üzere, aşikârdır.

Komple anlatıları hakkında—özellikle siyaset bilimi, felsefe ve siyasal psikoloji—alan yazınında dikkat edilen en önemli nitelik, bu anlatıların dolaşımına katılan bireylerin psikososyal yönelimlerinin patolojik niteliğidir (Douglas vd., 2019; Uscinski ve Parent, 2014; Vermeule ve Sunstein, 2009). Bu çalışmalarda temel olarak, komple teorisi terimi genellikle bilimsel hakikatin karşısındaki kendiliğinden yanlış ifadeleri tanımlayan ve aşağılayıcı bir ifade olarak ortaya çıkmıştır. Tartışmalarda anlatıcının saygınlığını azaltan bir dinamik olarak da kullanıldığı düşünüldüğünde (Harambam & Aupers, 2017), komple teorilerinin anlatıcı-muhatapların bazı bilişsel ya da eğitimsel yetersizliklerin bir sonucu ortaya çıktığı ve dünyanın olduğu haliyle kavranamamasının yanıltıcı bir yansıması olduğu kanısı yaygınlaşmış bulunmaktaydı (Douglas vd., 2019; Jameson, 1991; Uscinski & Parent, 2014). Terimin kavramsallaştırmasındaki bu temel tutum sebebiyle, komple teorileri her halükarda ve her zaman yanlışlığı kendinden menkul, gayrimeşru ve de bilimin ciddiyeti ve saygınlığıyla bağdaştırılamayan bir etiket olarak kullanılagelmiştir.

Bu tutumu yansıtır şekilde, komple teorilerinin yayılımına çözüm olarak hem siyaset bilimciler hem de siyaset felsefecileri tarafından sıklıkla, hakikatin yeniden üstün konuma gelmesini amaçlayan karşı mekanizmalar önerilmiştir. Bu önerilerin en temeli, komple teorilerini dillendiren kişilerin bilimsel otorite konumlarının kesin şekilde reddedilmesi ve bu kişilerin bu anlatıları kamusalayabilecekleri platformlardan çıkarılması olmuştur. Yakın döneme dek, ABD’deki üniversite ve medya kuruluşlarının komple teorilerine (örneğin, “11 Eylül Saldırısı’nın Amerikan derin devletinin işi olduğu”na dair anlatılar) dair ortak tutumu ya da Türkiye’de Yalçın Küçük’ün 1970’lerden 2010’lara doğru giderek azalan itibarı bu minvalde düşünülebilir. Her iki durumda da komple anlatıları bilimsel otoriteyi temsil eden akademisyenler, siyasal aktörler ya da kamusal kültür birikimini temsil eden entelektüeller tarafından gerçekdışı ifade ya da safsata olarak görülmüş ve çoğu zaman cevap dahi verilmemesi gereken beyanatlar olarak nitelendirilmiştir.

Bu görünmez hala getirmeye ek olarak, özellikle komple teorilerinin giderek artan görünürlük ve etkinliğinin de etkisiyle, komple teorilerine (bilimsel) hakikatin yeniden ortaya konulmasıyla karşılık verilmesi de yaygın başka bir karşı mekanizma olarak ortaya çıkmıştır. 2000’ler sonrası gündelik kullanıma giren *fact-checking* terimiyle de kristalleştiği üzere, bu karşı mekanizma da komple teorilerini bir “düzeltmesi gereken bir bilgi eksikliği” olarak görmekte ve *post-truth* (hakikat sonrası) olarak nitelendirilen bu toplumsal patolojinin ancak bilimsel hakikatin üstün konumunun yeniden tesis edilmesiyle tedavi edilebileceğini farz etmektedir (Douglas vd., 2019; Vermeule & Sunstein, 2009; Swami vd., 2014). Hem küresel ölçekte hem de Türkiye’de oldukça yaygınlaşan *fact-checking* (doğruluğunu teyit etme)

medya platformları ya da medya/kamu otoritelerinin gerçekdışı anlatıları belirleme/işaretleme amaçları bu doğrultuda çabalar olarak değerlendirilmelidir.

Bu perspektiften bakılması sebebiyle, pek çok araştırma komplo teorilerinin dolaşımına katılan bireyleri iktidar mekanizmalarının dışında ve iktidarla antagonistik şekilde ilişkilenen özneler olarak resmetmektedir. Klasik komplo teorilerinin pek çok örneğinde görüldüğü üzere, komplo anlatılarının aktarıcıları bu anlatıların ana karakterleri kötücül aktörleri her şeye kabil (*omnipotent*) ve egemen olarak tasvir etmekte ve gizli iş tutuşun farkında olmalarına rağmen, bu iktidar asimetrisi karşısındaki acizlik ve çaresizliklerini dile getirmektedir (Locke, 2009; Harding & Stewart, 1999; Uscinski & Parent, 2014). Günümüzde de elit karşıtı popülist söyleme oldukça sık şekilde sirayet eden bu komplo niteliği, kötücül elitlerin bütün iktidar süreçlerindeki baskınlığından yakınmakta ve komplo anlatılarında resmedildiği haliyle hakikatin bu her şeye kabil ve egemen aktörlerce gizlendiğinin altını çizmektedir.

Komplo teorilerine dair yazının buraya kadar ifade ettiğimiz ana özelliklerini önemli bulmakla birlikte bu açıklamaların komplo teorilerinin giderek artan önem ve etkisini tam anlamıyla kavramamız için yetersiz bulduğumuzu da ifade etmek isteriz. Özellikle komplo teorilerini sadece düzeltilmesi gereken bir bilgi eksikliği ya da psikososyal bir patolojinin ifadesi olarak görmek bu anlatıların fact-checking gibi girişimler karşısındaki direncini ya da 2020 Capitol Baskını vakasında olduğu üzere kitleleri harekete geçirme potansiyelini anlamamızı zorlaştırmaktadır. Aynı doğrultuda, komplo teorilerine inanan ya da bu anlatıların dolaşımına katılan bireyleri sadece aciz ve iktidara karşıt olarak resmetmek de komplo teorilerinin 21. yüzyılda artan yaygınlık ve inandırıcılığını kavramayı imkânsız hale getirmektedir. Hem bu makaleye kaynaklık eden araştırmanın, hem de Türkiye’de yakın dönemde gerçekleşen başka çalışmaların verileri (Balta, Kaltwasser & Yağcı, 2022; Gürpınar, 2019), komplo anlatılarının siyasal yelpazenin neredeyse tümüne sirayet ettiğini göstermektedir. Bu aşağıdan yukarı eğilime eşlik eder şekilde, daha önce hem kamusal alanda cereyan eden siyasal tartışmalarda hem de kurumların söylemlerinde kendisine görece az yer bulan komplo anlatılarının, son yirmi yılda her iki alanda da aktif şekilde kullanıldığı gözlenmektedir. Yine aynı dönemde, yeni medya ekosistemlerinin komplo anlatılarının üretim ve dolaşımına katkıda buldukları ve bu anlatıları görece normalleştirdikleri de söylenebilir (Akser & Baybars, 2022; Kouros vd., 2022). Hem gündelik hayatta hem de kurumsal düzlemde gözlemlenebilen bu dönüşümler neticesinde komplo anlatıları artık siyasal ve toplumsal tartışmaların “normal” bir parçası haline gelmiştir.

Bu yaygınlaşma ve normalleşme bağlamında, komplo anlatılarını sadece bir bilgisizlik ya da epistemolojik yetersizlik olarak görmenin geniş toplumsal dönüşümleri ve bu dönüşümlerin yarattığı etkileri anlamamızı engellediğini ifade etmiştik. Bu doğrultuda, bu makalede komplo teorisi

olarak ele aldığımız ifadelerle birer anlatı olarak yaklaştığımızı ve bu ifadelerin doğru ve yanlışlığından bağımsız olarak onları analizimize dahil ettiğimiz altı çizilmelidir. Örneğin, katılımcıların Lozan Anlaşması'na dair iddiaları ya da diğer ülke hükümetlerinin politikalarına dair açık şekilde yanlış ifadeler bu şekilde değerlendirilebilir². Aynı şekilde, bu anlatıların hakikatle ilişkisini test etmek ve yanlışlıklarını ortaya koymak yerine onların ortaya koyduğu anlam ilişkilerini incelemeyi ve olguların nasıl algılandığına dair ipuçlarını takip etmeyi daha önemli ve faydalı bulduğumuzu da ifade etmeliyiz. Bu analitik çerçevede içinde komple teorileri terimini kendiliğinden ve her koşulda yanlış ve düzeltilmesi gereken bir bilgi olarak değil de katılımcılarımızın toplumsal ve siyasal düzlemle dair algılarını düzenlemelerine yardımcı olan birer anlatı (Chlup, 2023; Sağlam, 2021; Tennent & Grattan, 2022) olarak ele aldığımızı da bu vesileyle belirtmeliyiz.

2.1. Uluslararası İlişkiler ve Komple Teorileri

Uluslararası ilişkiler alanında komple teorileri oldukça yaygın olmasına rağmen, yukarıda bahsettiğimiz gibi uzun süre bilgi eksikliği ya da psikososyal durumlarla ilişkilendirildikleri için bu konuyu ele alan çalışmaların sayısı görece olarak azdır. Fakat son yıllarda özellikle radikal ya da aşırı sağ akımlar ve partiler; popülizm ve demokratik gerilemeyle bağlantılı olarak komple teorileri daha yakından incelenmeye başlanmıştır. Mesela, Aistrophe (2016) ve Aistrophe ve Bleiker (2018) postyapısalcı bir bakış açısıyla, Amerikan dış politikasında bilgi üretimi sürecinde komple teorilerinin nasıl kullanıldığını iktidar ilişkilerine dikkat çekerek göstermektedir. Wojczewski (2022) Almanya'da aşırı sağ *Alternative für Deutschland* partisinin komple teorilerini halkı dış politikada mobilize etmek amacıyla kullandığını öne sürmektedir. Yablokov (2015) ve Yablokov ve Chatterje-Doody (2022) komple teorilerinin Rus medyasında Rusya'nın dış politikasını meşrulaştırmak ve Amerikan dış politikasını gayrimeşru hale getirmek için kullandığını savunmaktadır.

Türkiye özelinde ise Gürpınar'ın (2019) da belirttiği gibi komple teorileri, özellikle de Türklerin kötücül -Batılı- dış mihraklarla mücadelesi, geç Osmanlı döneminden beri karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatı haçlı seferleri, kutsal ittifak, Batı'nın emperyalizmi gibi söylemlerden beslenmiş ve Sevr Anlaşması'yla da doruk noktasına ulaşmıştır (Nefes, 2015). Her ne kadar kökenleri Osmanlı'nın dağılması sürecine dayansa da "Sevr Sendromu" olarak da adlandırılan bu düşünce Göçek'e göre tüm iç ve dış politika etkileşimlerinin Türklerin Batı tarafından ortadan kaldırılması, terk edilmesi

² 35 yaşında bir katılımcının Lozan Anlaşması'na dair şu ifadeleri: "100 senelik anlaşma mı olur? Kendi şeyimiz %73 bor madenini, 5-10 sene sonra haber yapacaklar." Başka bir katılımcı da Suudi Arabistan hükümetinin dış politikasını açıklarken şu ifadeleri kullanmaktadır: "Mesela Arabistan kralının bir sözü var, diyor ki: 'Bana hiçbir şey olmaz,' diyor. Uhud dağı'nın altı som altınmış mesela. 'Uhud Dağı'nı satarım, yine kimse bana bir şey yapmaz,' diyor. Yani demek istiyor ki 'ben istediğim gibi orayı Amerikalılara veririm, Amerikalılar beni korur,' diyor. Bunu çok net bir şekilde söylüyor."

ya da ihanete uğraması üzerinden yorumlanmasına dayanmaktadır (Göçek, 2011). Bu anlatı doğrultusunda sadece dış düşmanlar değil, onlarla işbirliği yapan ve Türkiye’yi bölmek isteyen -gayrimüslim- iç düşmanlar da kendilerine sıkça yer bulmuştur (Gürpınar, 2019; Nefes, 2015).

Fakat görüldüğü gibi bu çalışmalar siyasi parti ya da medya gibi kurumların komplo teorilerini nasıl oluşturduklarını ve halkı mobilize etmek için nasıl kullandıklarını açıklamaya çalışmaktadır. Bu makalede ise biz bu tür kurumsal dinamiklere değil de sıradan vatandaşların komplo teorilerinin dolaşımına nasıl katıldığını ve bu katılım vasıtasıyla da dış politika algılarını nasıl kurguladıklarına odaklanmaktayız. Aşağıda tartıştığımız veriler, bu bakımdan, komplo teorilerinin medya veya siyasi kurum ve aktörlerce nasıl oluşturulup başka amaçlar için kullanıldığını değil de daha aşağıdan yukarıya bir mekanizma olarak komplo anlatılarının gündelik hayatta nasıl dolaşımda kaldığını ve bu dolaşım vasıtasıyla da dış politika algılarını nasıl etkilediğini açıklamaktadır.

3. KOMPLO ANLATILARI VE DIŞ POLİTİKA ALGISI

Yukarıda bahsedilen tartışmalara paralel olarak, odak grup tartışmalarında karşımıza çıkan temalardan ilki ve en belirginini Türkiye’yi zayıflatmaya çalışan ya da ülke aleyhine çalışan bazı “dış güçlere” yapılan keskin vurgudur. Bu anlatıların temel motifi, Türkiye’nin dış ilişkilerinin iyi ve kötü arasındaki bir çatışma olarak resmedilmesidir. Bu tema, klasik anlamıyla komplo teorilerinde ifadesini bulan klasik iyi “ben/biz” ve kötücül “öteki/onlar” ikiliğiyle uyumlu olarak, anlatıcıları özel bir tarihsel misyonu olan bir gruba–ulus–eklemlemektedir. Ekonomik, toplumsal ya da siyasal deneyimler büyük oranda bu uluslararası resimle ilişkilendirilmekte ve dış politikanın ulusal/yerel dinamiklerden ayrılamayacağı vurgulanmaktadır.

Araştırmanın en temel bulgularından biri, komplo anlatılarının farklı siyasal yönelim, cinsiyet, yaş ya da sosyoekonomik statüdeki katılımcıların dış politika algılarını derinden şekillendirdiğidir. Katılımcıların bir kısmı dış politikaya dair izlenimlerini komplo tınlı ifadelerle aktarmakta ve yerel/ulusal dinamikleri kötücül uluslararası aktörlerin gizli iş tutuşlarıyla ilişkilendirmektedir. Aşağıda örnekleri verildiği üzere, bu anlatıların işaret ettiği failer farklılaşabilse de anlatıların gizli bir plan ve bu planın aleyhine işlediği bir “biz” varsaydığı tespit edilebilmektedir:

[Moderatör: Peki sizce en büyük tehdit ne Türkiye’nin dış politikasına ilişkin?]

“Fetullah Gülen cemaati, bence, ülkede son derece halen faaldir. Ülkeyi yöneten kitlenin de onlardan ayrıldığını düşünmüyorum hiçbir şekilde. Fethullah Gülen cemaati de benim için CIA’dır.” (Erkek, 28).

“Dini örgütlerin yurt dışından kaynaklanması. Tarikatlar. Dini örgüt diye çıktı da sonra terör oldu. Bunların yurt dışı tarafından fonlanması.” (Erkek, 24).

“2005’te... saldırırken komutana diyor ki ‘Gelecekler, yine bize saldıracaklar’ diyor. Emir yok diyorlar. Şimdi ne yapıyoruz Afşin. Ordumuz iyi demek ki, dış devletler olmasaydı yine ilerlerdik.” (Erkek, 43)

“Ne yazık ki; sağcı solcu deyip gençleri çok fazla çatıştırmışlar... İnsanları çok çatıştırarak alttan yapılmak istenenler yapılmış... Darbeyle insanları korkutarak, askerden korkutarak, halkını korkutarak bunca zamandır bir şeyler yapılmaya çalışıldı... Ya hiçbir güç sarf etmeden sadece bir tık ile, klavyeyle bir sürü galeyana getiriyorlar.” (Kadın, 37)

“Tetra Pak var mesela, bu içtiğimiz meyve suları... İster İslami firma yapsın, ister Yahudi firması yapsın, ister Alman markası yapsın hepsinin altında Terta Pak! Çünkü bir tek şey onda. Bir tek o üretebiliyor dünya üzerinde. Başka hiç kimse üretemiyor o kutuyu. Onun patenti onda, başka hiçbir Allah’ın kulu üretemiyor. Niye? Biz üretebiliriz ama buna müsaade edilmiyor.” (Kadın, 38)

“Çünkü önceden yapılmış anlaşmalar.” (Kadın, 37)

“Bilim işte bilim. Telefon onda, internet onda, hepsi onda. Her şey dış güçlerin elinde, o tek değil.” (Erkek, 43)

“İnsanları başka şeylerle oyalayıp, Osmanlı’daki gibi birileri içeri sızmış, biz içimizde çatışırken onlar gidip anlaşmasını yapmış ve uzun vadede yapmış. Oradaki yeşerecek orman gelişecek, farazi söylüyorum, yüzyıllar boyunca bunu başka insanların eline geçmeyecek şekilde imzalatmışlar. Uzun planla yapılmış, o yüzden gelişimini de durdurmuş insanların. İşte Suriyelilere bağlanacak noktada bizim gelişimimiz için hiçbir yararları olduğunu düşünmüyorum.” (Kadın, 37)

“Bunların hepsi oyun. (...) Ülkede terör bitmez çünkü Amerika, İsrail kamyon kamyon silah ve asker gönderiyorlar. Ne kadar çok terörist varmış öldür öldür bitmiyor. Suriye’ye girmesek bitmeyecek.” (Erkek, 35)

“Valla bence de aynı, bizi terörle vurma çalıştılar olmadı. Ekonomiden vurmaya çalıştılar olmadı, olmayacak zaten. Şimdi yani sokaklarda çıplak gezen insanlar var, bayan külotla markete alışverişe gidiyor. Şimdi dini kokulardan vurmaya çalışacaklar. Bebek’te yakalandı. Şimdi bizi buradan vurmaya çalışıyorlar.” (Kadın, 56).

“Arkadaşlara katılıyorum içten bizi terörle vurmaya çalışıyorlar. CHP ve İYİ Parti’nin HDP ile birleşmesiyle terör

örgütlerinin belirli kurumlara yerleştirilmesi bizim için iç savaşın en büyük sorunu. Benim korkum bunlar içimize girecek Türkiye'yi bu şekilde yok etmeye çalışacaklar... Bizi içten vuracaklar at gözlüğüyle bakıyorlar. İnşallah rabbim Tayyip Bey'i başımızdan eksik etmez ve o duruma sokmaz." (Kadın, 55).

[Moderatör: Sizce Türkiye'nin dostları kimler?]

"Yunanistan'la kötüyüz. Bütün İslam ülkeleriyle iyiyiz demeyeceğim ama bize dost görünse de Amerika kesinlikle değil çünkü teröre en fazla yardım yataklık yapan, bizim ülkemizi bölmeye çalışan, kesinlikle Amerika. Rusya biraz daha yakın duruyor daha dost görüyorum. Ukrayna daha çok İsrail'e yakın olduğu için Rusya kendi sınırlarını ve sınırlarımızı korumak için saldırdı diye düşünürüm ve Türkiye savaşa dâhil olmadı çünkü onların niyetini çok iyi biliyordu. İsrail amacı zaten büyük ülke kurmak. Bence Rusya bize daha dost." (Kadın, 43)

"Var mı acaba... Türk'ün dostu Türk'tür. Şöyle düşünüyüm Müslüman ülke diyoruz ya hepsi bize dost değildir, belirli kişiler. Rusya'nın da bize dost olacağını düşünmüyorum ama biraz kuyruğuna bassak bize gelir diye düşünüyorum." (Kadın, 55)

"Türk halkının ahlakı bozulsun diye uğraşıyorlar." (Erkek, 57)

"Bizi oyalyorlar küçük sinek ya mide bulandırıyor. Dünya'nın %73,68 oranında bor madeni bizde. Şu an borla yapılacak şeylerin hayali uçuk onların gözünde. Tohumun %81'i bizde. Yarın bir gün gazı çıkartıp evlere dağıtacağız. Rusya da bunu istemeyecek. Kim ister ki?" (Erkek, 36)

"Devletimizi düşman olarak gören küresel bir sistem var. Savaş da var. Bu küresel sistem yapıyor bence bunları. Rusya-Ukrayna Savaşı da patlayınca buğday sıkıntısı vs. de oldu. Küresel sistemin hükümetle savaşı var. Eski Türkiye'yi arıyorlar. Afganistan olayları var. Bunların vaat ettikleri eski Türkiye. Allah fırsat vermesin. [...] Bunların amacı ülkemize savaş açmak. Erdoğan gitsin, eski Türkiye gelsin." (Erkek, 45)

"Azerbaycan dışında dünyada hiçbir dostumuz olduğunu düşünmüyorum. Gerek ülkenin jeopolitik konumu ve yeraltı kaynakları sebebiyle hiçbir şekilde dostumuz olduğunu düşünmüyorum."

[Moderatör: Nedir bizim jeopolitik konumumuz ve önemimiz?]

"Yer altı kaynaklarımız çok fazla. Dünyanın en önemli üç denizine kıyılarımız var ve dediğim gibi yer altı kaynakları her

ne kadar çıkartmasak da çok fazla. Asya, Avrupa ve Afrika'nın tam ortasında bir ülkeyiz ve dış güçler bizi sömürebileceklerini düşünüyorlar. Şu anda bir savaş çıksa ben Azerbaycan haricinde kimsenin yanımızda olacağını düşünmüyorum.” (Kadın, 33)

“Amerika olsun, Avrupa... Bu ülkeler Erdoğan'ı istemiyorlar. Türkiye'de öyle bir kişinin başta olmasını yediremiyorlar. Türk aile kültürünü bozarak devirmek istiyorlar. Şu andaki çocuklarımızın gençlerimizin kafa yapılarını ve düşüncelerini bozmaya çalışıyorlar.” (Kadın, 38)

“Kardeşim Türkiye hiçbir zaman rahat bırakılmadı ki... [Moderatör: Kim rahat bırakmayan?] Belli, dış güçler dedikleri Amerika. [...] Amerika'nın, diğerlerinin umrunda değil ki. Türkiye'yi sekteye uğratmak istiyor, 30-40 yıl geriye götürmek istiyor.” (Erkek, 63)

“Elinden geleni yapıyor bence de. Diğer katılımcılar gibi düşünüyorum. Dışarıdan içerisi çalkalanıyor. Amaç onun güçlü duruşunu sarsmak diğer liderler gibi olmadığı için o. (Kadın, 42)

[Moderatör: Kim yapıyor bunu?]

“FETÖ, dış güçler hala yıkılmadı yani” (Kadın, 42)

“İngilizler, İngilizler, İngilizler...” (Erkek, 54)

“Türk düşmanlığı- Türkiye düşmanlığı, Türk düşmanlığı doğru bir söylem olmadı Türkiye düşmanlığı olduğunu düşünüyorum. Ülkenin yer altı ve üstü kaynakları açısından, ben başka bir ülkeden olsan göz koyulabilecek topraklar olduğunu düşünüyorum.” (Erkek, 25)

Katılımcı ifadelerinde görülebileceği üzere, aralarındaki sosyo-ekonomik farklılıklara rağmen, komploteorilerinin birçok katılımcının dış politika algısına sirayet ettiği söylenebilir. Bu komploteorileri tarafından şekillendirilmiş dış politika algısı, görece adaletsiz ve (Batılı aktörlere yarayan bir) sömürüye dayanan uluslararası düzlemde Türkiye'yi kendiliğinden iyi ve adaletsizliğe karşı çıkabilen bir aktör olarak resmetmektedir. Bu ikilik üzerinden, “dış güçler” olarak nitelendirilen ama içeriği anlatıcının sosyo-politika oryantasyonuna göre farklı formlara bürünebilen kötücül aktörler adaletsiz bir uluslararası düzenden nemalanan ve bu bakımdan da Türkiye'nin güçlenmesini ve küresel düzlemin kısıtlayıcı etkisinden ve Batı güdümünden bağımsızlaşmasını hiçbir şartta istemeyecek aktörler olarak görülmektedir.

3.1. Ekonomik Manipülasyonlar

Odak grup tartışmalarında katılımcılar, dış güçlerin Türkiye'yi zayıflatmak için kullandığı yöntemler arasında Türkiye'yi bölmek ve ahlakını bozmak gibi eylemler de belirtse de çoğunlukla ekonomisine müdahale etmek

ve ekonomik manipölasyonlar yaptıklarını düşündükleri görölmektedir. Türkiye'nin özellikle son birkaç yıldır deneyimlediği kur şokları ve fiyat istikrarsızlıkları gibi etkisi gündelik hayatta da oldukça somut şekilde hissedilebilen ekonomik dinamikleri sadece iç dinamiklerin sonucu olarak algılamadıklarını ve bu tür ekonomik deneyimleri dış politikayla iç içe süreçler olarak resmettikleri söylenebilir.

[Moderatör: Türkiye'nin dış politikada karşılaştığı en önemli tehditler nelerdir?]

“En başında ekonomik olarak ambargo. Dolarla oynamaları. Dışarıdan hiçbir şey alınmayacak diyorsanız ithalat ve ihracatta çalışan birçok firma iflas bayrağını çeker.” (Kadın, 42)

[Moderatör: Ekonomik ambargolar yani. Başka var mı?]

“Çökertme olarak ekonomiyi çöktürdüler, hükümeti devirmek için ellerinden geleni de yaparlar.” (Erkek, 43)

“Türkiye'yi bölmek gibi bir derterleri yok, Türkiye'yi yönetmek gibi bir derterleri var. Güzel de yönetiyorlar bence ekonomik olarak da siyasi olarak da.” (Erkek, 40)

[Moderatör: Türkiye'nin dış politikada karşılaştığı en önemli tehditler neler olabilir?]

“Ekonomik ambargo, faizlerin yükselmesi. Enerjide dışa bağılı olmamız. Döviz kurlarında Türk lirasını yükseltmek istiyorsun doları yükseltiyor her yerden zincirleri kırmak istiyorlar. Biz zincirlerimizi kırdıkça bizim gelişmememizi istiyorlar. Gelsinler istedikleri gibi müdahale etmek.” (Kadın, 37)

[Moderatör: Dışa bağımlılık mı sizin için tehdit oluyor?]

“Kesinlikle Mondros Ateşkes Antlaşması, o bitiyor sanırım, o yüzden boğazlarda sıkıntı çıktı ve dünya çok fazla korkuyor çünkü biz daha serbest olacağız. Kaynaklarımızı kendimiz çıkabilir güçlü olacağız. Kendi kaynaklarımızı kendimiz çıkaracağımız için bizi tehdit altına sokmak istiyorlar, ülkemizi bozmak için, iç savaş çıkarmak için bütün Müslüman ülkelerinde iç savaş çıkardılar galiba sıranın bize gelmiş olduğunu düşünüyorlar bu yönden tehdit altındayız diye düşünüyorum ama biz bağımsız ülke yolunda giderken ayağımıza taş değdirmek istiyorlar” (Kadın, 43)

“Doların çıkmasının sebebi de Amerika. Bazı ürünler, bizim Türkiye'de üretilen ürünler Rusya'ya gidiyor. Belli bir zaman gönderilmeyince onlar da Amerika'da doları yükseltiyor. Bize baskı uyguluyorlar. Amaçları Türkiye'yi bitirmek.” (Erkek, 31)

“Dış güçlerin bizimle bir sıkıntısı olmasaydı önemli bir atılım yaptıktan sonra doları yükseltip verin ayarı olmazdı.” (Kadın, 32)

“İyice ekonomi battı her şey pahalandı. Markete gidiyorum mesela bugün 50 lira olan şey bakıyorum birkaç ay sonra 60 lira olmuş. Yetişemiyoruz artık zamlara.

[Moderatör: Ekonomi battı dediniz. Ekonominin batmasının sebebi nedir?]

“Dış güçlerin tabii ki çok etkisi var burada. Türkiye’nin kötü yönetilmesini istedikleri için onların da oyunları var.” (Kadın, 36)

[Moderatör: Neden?]

“Ben şu açıdan düşünüyorum yani Türkiye’nin çok önemli konumu olduğu için. Onların da oyunları var. En baştan beri amaçları bu. Savaşmadan, Türklerin de güçlerini biliyorlar az çok, o yüzden içimizden çökertmeye çalışıyorlar.” (Kadın, 36)

“Araba yapılırken ya da ne bileyim bilmem ne yapılırken bu dış mihrakların engel olmaya çalışması, devlete para verip onları kapattırmaya çalışması... ‘Siz yapmayın biz daha iyisini satarız’ diye fabrikalarımızı kapattırdılar.” (Kadın, 32)

“Benim gördüğüme göre Türkiye’yi yıkmak... Tüm olay bunun üzerine kurulu. Dolar alalım, dolar yükselsin TL değer kaybetsin. Tayyip’i devirelim, Türkiye perişan olsun.” (Erkek, 63)

Ekonomiyle alakalı tartışmaların hem iç siyasal dinamiklerle hem de uluslararası ilişkilerdeki gerilimlerle ilişkilendirilmesine dair belirgin anlatı, komplo teorilerinin bu bağlamları birleştiren ve bu bakımdan da dış politika algısını diğer toplumsal tartışma ve endişelerle bir arada şekillendiren işlevine işaret etmektedir. Bu bağlamda, komplo teorileri aracılığıyla toplumsal, siyasal, ekonomik ya da uluslararası belirsizlikler belirli bir çerçeveye oturtulup anlamlı bir anlatıya dönüştürülmekte ve belirli bir tutarlılık ve anlam bütünlüğü ile belirsizliğin yarattığı kaygıyı giderici bir yan işlevi olabileceğini de düşündürmektedir.

3.2. Güçlü ve Egemen “Biz” Algısı

Dış güçlerin Türkiye’yi zayıflatma girişimlerine karşın bazı odak grup katılımcıları Türkiye’nin çok güçlü bir ülke olduğunu ve bu girişimlerin başarısız olduğunu öne sürmektedir. Bu minvalde katılımcı ifadelerinden, dış politikaya dair algılarının ulusal kimliğe dair tasavvurlarından ayrı düşünülemeyeceği çıkarılabilmektedir. Bu doğrultuda, katılımcıların “Türkiye’nin yükselişini önlemeye çalışan dış mihraklar” minvalindeki ifadelerinde aynı zamanda, Türk ulusal kimliğinin, klasik anlamıyla komplo

teorilerindeki ben/biz algısının tersine, kabil, egemen ve diğer aktörlere göre daha özel olarak resmedildiği de ifade edilmelidir. Bu bakımdan, komple teorilerinde resmedilen Türkiye'nin hem uluslararası düzlemde bazı imkanlara istisnai nitelikleri sebebiyle haiz olduğu, hem de bu istisnai niteliklerini diğer uluslararası aktörlerle ilişkisinden kendi çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla başarılı şekilde fiiliyata dökebildiğini belirtmek gerekmektedir.

“Almanya tehdit ediyor diye biliyorum, dış politika açısından. Yani tam olarak bilmiyorum nasıl bir tehdit ama Almanya ile iyi bir diyalogumuz olmadığını biliyorum. Biz çok güçlü bir ülke olduğumuz için tek başına, istiyorlar ki biz kötü durumda olalım istiyorlar. Türkiye'nin durumu kötü olsun istiyorlar, onu biliyorum yani.” (Kadın, 34)

“Cumhurbaşkanı şey dedi mesela, adam haksızlık yapıyor, itiraz ediyorsun, nükleer atarım sana ha. Direkt bizi nükleer silah kullanmakla tehdit ediyorlar. Kim ediyor, ABD, Rusya, Fransa. Bu üç dört ülke Türkiye'yi nükleer silah kullanmakla tehdit ediyorlar, zaten bizi de başka türlü korkutamazlar. Konvansiyonel bir savaşta onların teknolojisi ne kadar gelişmiş olursa olsun hiç önemli değil, nükleer silah kullanmadıkları sürece. Bizde var mı nükleer silah tabii, bilmiyoruz.” (Erkek, 45)

“Aslında şu anda dediğiniz yere geldik. O kadar ilginç konular var ki; Yunan'ın en büyük korkusu iklim değil nükleer savaş fala değil donma olayı. Şu an Afrika topraklarında tarımın bitmesi, yani dünyada tarımın bitmesi, bütün büyük ülkeler Afrika'ya yatırım yapıyor. Bütün ülkeler orada arazi alıyor, askeri üs alıyor, şeker işliyor. Biz de aldık. Dış politikada bence Türkiye tarihinin en iyi dış politikasını izliyor diyeyim. Afrika, gerek Türk Konseyi, Güney Asya açılımı diyeyim, Balkanlar'da, Bulgaristan, Bosna Hersek, Arnavutluk'la ilişkilerimizde şu anda gelebileceğimiz en iyi noktadayız bu gücümüzle. Müzakereyi de çok iyi yapıyoruz, istediğimiz şeyi de diretebiliyoruz, kararlıyoruz. Biz buradan gitmeyeceğiz diyoruz gitmiyoruz. 23'ten beri, 38'ten beri Atatürk öldüğünden beri izlediğimiz en iyi dış politika bu.” (Erkek, 45)

“Karşı çıkmasıyla da alakalı. Çünkü çok müdahale oldu. Fransa da keza öyle. Ama ben iyi olduğunu düşünüyorum. Benim kanaatim beş senedir falan gayet iyi bakanlarla idare edildiğini düşünüyorum.” (Kadın, 37)

“Risk grubunu biz ekarte ettik. Rusya, Fransa, Amerika. Biz ekarte ettik kendi göbeğimizi kendimiz kestik yani. Üç tane süper güce çekilin dedik burayı alacağız dedik. Çok başarılı buluyorum. Hatalarımız yok mu var? Mısır mesela. Rus

Büyükelçiliğinin öldürülmesinde, Rus uçağının düşürülmesinde inanılmaz müzakereci olduk.” (Erkek, 45)

“Arkadaşımızın dediğinden ilerlersek Müslüman ülkenin güçlenmesinde diğer ülkelerin bir kıskanma durumu var. dediniz ya ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz, biz güçlendikçe ülkemiz olarak, yirmi yıl gerisine bakınca birçok yol kat edildi, işte metrolar yapıldı, yollar geliştirildi, hastaneler geliştirildi, insanlar bunları görmek istemiyor bazen ama gerçekten Türkiye adım adım ilerledi. Müslüman olmayan ülkeler de kıskandı, bu var bence.” (Kadın, 32)

“Zaten Türkiye Müslüman bir ülke olduğu için dini açıdan olaya bakıyorum, Müslüman olduğumuz için biz düşmanımız çok yani.” (Erkek, 27)

[Moderatör: Müslüman olmayan ülkeler diyorsunuz yani.]

“Tek başına güçlü bir ülke olduğumuz için bazı şeyler maalesef yedirilemiyor, bir şekilde dağıtmaya çalışıyorlar. Terör örgütleriyle vesaire... Biz güçlenmeye başladıkça, Tayyip Erdoğan çok güçlü bir lider yani. Güçlü olduğu için daha da bir hırslandılar gibi geliyor bana.” (Kadın, 32)

[Moderatör: Peki bunlar Türkiye’de sorun olarak görülecek sorunlar mı?]

“Çok değil sanki bizi oyuna getirmeye çalışıyorlar, bunun üstünden geliyoruz sanırım.” (Kadın, 37)

Katılımcıların Türkiye’nin özel/istisnai, kabil ve egemen niteliğine dair bu anlatılarından, ilk olarak “dış mihraklar” eksenindeki ifadelerin yeni bir ben/biz algısı oluşturduğunu çıkarmak mümkündür. Bu bakımdan katılımcıların komple teorileri ile yeniden yoğrulmuş dış politika algılarının etkisinin sadece uluslararası düzlemle sınırlı kalmadığının ve bu algının aynı zamanda ulusal kimliğin algılanışını da kökten etkilediği bu vesileyle vurgulanmalıdır.

3.3. Karşıt Fikirler

Fakat bazı katılımcıların, “dış güçler” ifadesinde kendini bulan bu uluslararası resme mesafeli durduğu gözlemlenmiştir. Bu katılımcılar bazen bu ifadenin toplumsal sorunların çözülmemesinin mazereti olarak değerlendirildiğini ifade ederken, bir kısmı da söylemin görece yaygınlaşmasının inandırıcılığını giderek yitirmesine neden olduğunu ifade etmektedir:

“Ben bunu Türkleri uyutma sistemi olarak görüyorum. Bir slogan veriyorsunuz ve bizim toplumumuzun insanı da benimsiyor ve “Avrupa bizi kıskanıyor”, diyor. Hocam ben Almanya’da silah fabrikasına gittim, bizim gördüğümüzün beş

katı. Bizimkini görüyorum şuncacık bir şey. Bu adamlar bunu mu kıskanıyor.” (Erkek, 49)

“Şuna dönüyor hani. Şimdi kötü bir arkadaş var, seni götürüyor inanılmaz bir maddi sıkıntıya sokuyor. Sonuçta senin aklın var. Herkes bir şeyin arkasına sığırsa bu sefer yöneticilik vasfın çıkıyor, idarecilik geliyor. Bizim idarecilere ihtiyacımız yok yöneticilere ihtiyacımız var. Kesinlikle inandırıcı bulmuyorum.” (Erkek, 35)

“Ama o şöyle oluyor. Yurt dışında yüzde yedi enflasyon varken Türkiye’de yüzde 200 enflasyon var. O nasıl olacak?” (Erkek, 23)

“Dış güçlerin de çok katkısı var.” (Kadın, 28)

“Ben şunu anlamadım. Mesela 200 tane ülkenin hepsi Türkiye’yi bölmeye mi çalışıyor?” (Erkek, 23)

“[Lozan Antlaşması’na dair anlatılara cevaben] Bu anlaşma gizliyse biz nereden biliyoruz? Çok garipmiş yani! Hani şöyle bir şey yok, doları arttırın azaltın diye, hani şu anda FED dolar basıyor, biliyor musunuz? Dolar dünyada yükselmişti şu anda düşmeye başladı. Ama Türkiye’de çok yükseliyor.” (Erkek, 23)

“Ben açıkçası çok detay bilmiyorum yani öyle bahsediliyor ama resmi bir şey ortada görmedim. Ama şöyle: Bayraktar mesela... Kanada’nın kamerasını kullanıyor. Herkes herkese bir şeyler satıyor ve satılan şeyler sahada. Savaşta kullanılan şeyler ama Türkiye bu ürünü Ermenistan’a kullandığı anda Kanada şeyi kesiyor. Neden? İşte... İnandırıcılığını kaybetti artık bu konu. “Dış mihraklar” oldu konuşula konuşula. Hani önemini kaybettiği için artık ben söylemek bile istemiyorum.” (Erkek, 28)

Benzer şekilde Türkiye’nin dış güçlere karşı güçlü bir dış politika izlediğini belirten katılımcıların yanısıra, çok da güçlü bir duruş gösterilmediğini öne süren katılımcılar da bulunmaktadır.

“Dış politikanın iyi yürütüldüğünü düşünmüyorum. Öyle bağırarak, çağırarak bir yere gelinmiyor. Büyük kitle bizim iktidar nasıl kafa tutuyor diyor. Amerika’ya kafa tutuyor, 3 gün sonra haberlerde duyuyoruz ya bir yer satılmış ya da bir yerden bir şey vermişiz. Kanallar için detaylarını göstermiyor. Sadece bağırışlar ve kafa tutuşlar gösteriliyor.” (Kadın, 55)

“Başarılı bulmuyorum, yanlış strateji izliyoruz ve menfaatçi yaklaşıyoruz. İktidar S-400 almak zorunda kaldı, buna

mecbur bırakıldı. Rusya'ya gidildiğinde kapılar açılmadı, sandalyede oturdular bekletiler. Orada dik duruş olmadı. Ukrayna'da da barış elçisi olacağım dedi ama başaramadı.” (Erkek, 35)

Dolayısıyla yaygınlığına rağmen kompo teorilerinin tüm katılımcılar tarafından benimsenmediği, hatta sorgulandığı da gözlemlenmektedir.

Sonuç

2021 ve 2022 yıllarında toplam 179 katılımcı ile gerçekleştirilen 28 odak grup tartışmasına dayanan araştırmamız, dış politika ve iç politika arasında ilişki ve özellikle de kurumsal dış politika mekanizmalarına dahil olmayan sıradan bireylere odaklanmaktadır. Araştırma kapsamında bireylerin anlatılarında dış politika algılarının kompo anlatılarıyla nasıl ilişkilendiğini anlamayı amaçladık. Araştırma bulgularımıza göre kompo anlatıları bireyler nezdinde dış politikayı anlaşılabilir kılmakta ve bu anlaşılabilir kılma işlevi ile alttan yukarı bir toplumsal etki yaratmaktadır.

Özellikle “dış güçler/mihraklar” anlatısının sıkça karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bu doğrultuda başlıca argümanımız kompo anlatılarının temelini “dış güçler” ekseninde geliştirilen ve Türk dış politikasındaki gelişmeleri Türkiye'nin diğer uluslararası aktörlerle mücadelesi olarak değerlendiren anlatıların oluşturduğudur. Katılımcıların önemli bir kısmı iç ve dış politikada etkileşimleri Türkiye'yi zayıflatmak isteyen çeşitli dış güçler üzerinden yorumlamaktadır. Dış güçlerin somut olarak kimler olduğu ise katılımcıların kendi sosyo-politik yönelimlerine göre değişiklikler göstermektedir. Katılımcılara göre dış güçlerin Türkiye'yi zayıflatmak için kullandığı yöntemler arasında Türkiye'yi bölmek, ahlaki yapısını zedelemek ve ekonomisine zarar vermek bulunmaktadır. Fakat bu yöntemler arasında en çok dile getirilen ekonomik müdahaleler ve manipülasyonlar olmuştur. Bu anlatı da gündelik deneyim ve sorunların dış politikayla ilişkilendirilmesine dair bir örnek oluşturmaktadır. Son olarak ise bu anlatılarda ortaya çıkan kabil, egemen ve özel bir “biz” algısı ulusal kimlik çevresinde geliştirilen söylemlerle dış politika algısının ilişkisini göstermektedir. Fakat gerek kompo teorilerine gerekse de “güçlü biz” algısına mesafeli duran katılımcılar olduğu da belirtilmelidir.

Makale, interdisipliner bir yaklaşımla dış politikanın kompo teorileri aracılığıyla gündelik söylemlere nasıl sirayet ettiğini inceleyerek pek çok disiplinler ve interdisipliner tartışmaya katkı yapmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Erol Sağlam %50, Pınar Sayar %50

Destek ve Teşekkür Beyanı: İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü'ne teşekkür ederiz.

Etik Onay: Bu çalışma için İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü tarafından koordine edilen araştırma verileri kullanılmıştır. Etik onay yükümlülüğü yazarlarda değildir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Erol Sağlam %50, Pınar Sayan %50

Funding and Acknowledgement: We would like to acknowledge Istanbul Political Research Institute.

Ethics Approval: This study is based on the research coordinated by the Istanbul Political Research Institute. The ethics committee approval responsibility is not belonged to the authors.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Kaynakça

- Acocella, I. (2012). The focus groups in social research: Advantages and disadvantages. *Qual Quant* 46, 1125–1136. <https://doi.org/10.1007/s11135-011-9600-4>
- Akser, M. & Baybars, B. (2023). Repressed media and illiberal politics in Turkey: the persistence of fear. *Southeast European and Black Sea Studies*, 23(1), 159-177. <https://doi.org/10.1080/14683857.2022.2088647>
- Aistrophe, T. (2016). *Conspiracy theory and American foreign policy*. Manchester University Press.
- Aistrophe, T. & Bleiker, R. (2018). Conspiracy and foreign policy. *Security Dialogue* 49(3), 165–182. <https://doi.org/10.1177/0967010617748305>
- Akkoyunlu, K. (2021). The five phases of Turkey’s foreign policy under AKP. *Social Research: An International Quarterly* 88(2), 243-270. <https://doi.org/10.1353/sor.2021.0014>
- Almond, G. (1950). *The American people and foreign policy*. Praeger.
- Balta, E., Kaltwasser, C. R. & Yagci, A. H. (2022). Populist attitudes and conspiratorial thinking. *Party Politics* 28(4), 625-637. <https://doi.org/10.1177/13540688211003304>
- Butter, M. (2014). *Plots, designs, and schemes: American conspiracy theories from the puritans to the present*. De Gruyter.
- Chlup, R. (2023). Conspiracy narratives as a type of social myth. *Int J Polit Cult Soc*. <https://doi.org/10.1007/s10767-023-09454-1>
- Colucci E. (2007). “Focus groups can be fun”: The use of activity-oriented questions in focus group discussions. *Qualitative Health Research* 17(10), 1422-1433. <https://doi.org/10.1177/1049732307308129>

- Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R.M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S. & Deravi, F. (2019). Understanding conspiracy theories. *Political psychology* 40, 3-35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
- Fenster, M. (2008). *Conspiracy theories: Secrecy and power in American culture*. University of Minnesota Press.
- Foyle, D. (2017). Public opinion and foreign policy. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 18 Haziran 2023 tarihinde <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.7.001.0001/acrefore-9780190228637-e-472#acrefore-9780190228637-e-472-bibItem-0052> adresinden edinilmiştir.
- Global Academy. *Public perceptions on Turkish foreign policy*. <https://www.globacademy.org/en/service/public-perceptions-on-turkish-foreign-policy/>
- GMF. (2015). *Türkiye'nin algıları araştırması*. The German Marshall Fund of the United States.
- Göçek, F. M. (2011). *The transformation of Turkey: Redefining state and society from the Ottoman Empire to the modern era*. I. B. Tauris.
- Gürpınar, D. (2019). *Conspiracy theories in Turkey: Conspiracy nation*. Routledge.
- Harambam, J., & Aupers, S. (2017). 'I am not a conspiracy theorist': Relational identifications in the Dutch conspiracy milieu. *Cultural Sociology* 11(1), 113–129. <https://doi.org/10.1177/1749975516661959>
- Harding, S., & Stewart, K. (2003). Anxieties of influence: Conspiracy theory and therapeutic culture in millennial America. Harry G. West ve Todd Sanders (ed.), *Transparency and Conspiracy* (258-286). Duke University Press.
- Hudson, V. M. & Day, B. S. (2020). *Foreign policy analysis: Classic and contemporary theory*. The Rowman & Littlefield.
- Kıratlı, O. S. (2016). *Türkiye'de dış politika kamuoyu algılamalarının temelleri*. 18 Haziran 2023 tarihinde http://web.boun.edu.tr/osmansabri.kiratli/uploads/9/3/9/8/93985413/di_spolitikakamuoyu-bogazici.pdf adresinden edinilmiştir.
- Kouros, T., Papa, V., Ioannou, M., & Kapnisis, V. (2022). Conspiratorial narratives on Facebook and their historical contextual associations: A case study from Cyprus. *Journal of Communication Inquiry* 0(0). <https://doi.org/10.1177/01968599221117235>
- Krueger, R. A. & Casey, M. A. (2009). *Focus groups: A practical guide for applied research*. Sage.
- Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. Macmillan.
- Lippmann, W. (1955). *Essays in the public philosophy*. Little, Brown.
- Locke, S. (2009). Conspiracy culture, blame culture, and rationalisation. *The*

- Sociological Review* 57(4), 567-585. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2009.01862.x>
- de Medeiros, J. (2019). *Conspiracy theory in Turkey: Politics and protest in the age of "post-truth"*. I. B. Tauris.
- Moravcsik, A. (1993). Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach. *Journal of Common Market Studies* 31(4), 473-524. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1993.tb00477.x>
- Morgan, D. L. (1996). Focus groups. *Annual Review of Sociology* 22(1), 129-152. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.22.1.129>
- Mueller, J. E. (1973). *War, presidents, and public opinion*. Wiley.
- Page, B. I., & Shapiro, R. Y. (1983). Effects of public opinion on policy. *American Political Science Review* 77, 175-190. <https://doi.org/10.2307/1956018>
- Popper, K. R. (1966). *The open society and its enemies*. Princeton University Press.
- Powell, R. A., & Single, H. M. (1996). Focus groups. *International Journal for Quality in Healthcare* 8(5), 499-504. <https://doi.org/10.1093/intqhc/8.5.499>
- Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and domestic politics: The logic of two-level games. *International Organization* 42(3), 427-460. <https://www.jstor.org/stable/2706785>
- Saglam, E. (2020). What to do with conspiracy theories?: Insights from contemporary Turkey. *Anthropology Today* 36(5), 18-21. <https://doi.org/10.1111/1467-8322.12606>
- Saglam, E. (2021). Taking the matter into your own hands: ethnographic insights into societal violence and the reconfigurations of the state in contemporary Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies* 21(2), 213-230. <https://doi.org/10.1080/14683857.2021.1909293>
- Sayan, P., & Dizdaroğlu, C. (2022). *Approaches to and perceptions of foreign policy in Turkey-2022*. İstanbul Political Research Institute.
- Sayan, P., & Şar, E. (2021). *Approaches to and perceptions of foreign policy in Turkey-2021*. İstanbul Political Research Institute.
- Strombeck, A. (2005). Whose conspiracy theory?. *Postmodern Culture* 15(2), 1-3. <https://doi.org/10.1353/pmc.2005.0015>
- Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S. & Furnham, A. (2014). Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. *Cognition* 133(3), 572-585. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2014.08.006>
- Vermeule, C. A. & Cass, R. (2009). Conspiracy theories: causes and cures. *Journal of Political Philosophy* 17(2), 202-227. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x>

- Taş, H. (2022). Continuity through change: Populism and foreign policy in Turkey. *Third World Quarterly* 43(12), 2869-2887. <https://doi.org/10.1080/01436597.2022.2108392>
- Tennent, E., & Grattan, F. (2022). The anatomy of a conspiracy theory in Covid-19 political commentary. *Language in Society* 1(22). <https://doi.org/10.1017/S004740452200019>
- Uscinski, J. E., & Parent, J. M. (2014). *American conspiracy theories*. Oxford University Press.
- Wojczewski, T. (2022). Conspiracy theories, right-wing populism and foreign policy: the case of the Alternative for Germany. *J Int Relat Dev* 25, 130–158. <https://doi.org/10.1057/s41268-021-00218-y>
- Yablokov, I. (2015). Conspiracy theories as a Russian public diplomacy tool: The case of Russia Today (RT). *Politics* 35(3–4), 301–315. <https://doi.org/10.1111/1467-9256.12097>
- Yabokov, I. & Chattarje-Doody, P. (2022). *Russia Today and conspiracy theories: People, power and politics on RT*. Routledge.

Extended Abstract

Foreign policy analysis is traditionally conducted at the state level through focusing on the discourses and actions of the political institutions and prominent political actors. However, the existence of a variety of factors that have an impact on the foreign policy-making alongside these institutions and conventional actors has been widely accepted particularly since the 1990s. Dynamics of domestic politics, for instance, are now widely accepted by scholars to be among the most crucial factors that have an impact on the foreign policy. In Turkey as well, domestic politics and foreign policy have long been intertwined and affected one another. Attending to this interrelationship between domestic politics and international relations, throughout this article, we focus on foreign policy perceptions of “ordinary” individuals to explore the intricate connections of foreign policy to domestic economic and political developments. One of the narratives that dominates the foreign policy perceptions, we found, is the role of the “foreign powers” as circulated by conspiracy theories. In both discourses of official institutions and the media as well as across everyday discussions among non-state actors, conspiratorial perceptions of international developments have emerged to be rather prevalent. Particularly since the 2010s, conspiratorial narratives about foreign powers and their involvements in domestic affairs have become more visible in Turkey’s relations with actors as Syria, Iraq, Israel, Libya, Greece, the UK, the USA, Russia, Germany, France, the EU or NATO.

We analyze ordinary actors' perceptions and narratives about international relations and foreign powers within the framework of conspiracy theories. As accounts that claim to reveal secret workings of malicious forces that are not readily visible to all, conspiracy theories have been influencing

the social and political debates at the national and global level as we have seen in the case of Donald Trump's election in 2016 and presidency (2017-2021) as well as in the Brexit campaign (2016), reflecting how their circulation generates concrete effects for the functioning of the democratic institutions and global politics since the 2000s. Conspiracy theories are the narratives that explain the social or international interactions on the basis of secret plans of some actors rather than visible explanations. Throughout the research, however, we do not rely on the epistemological status of conspiracy theories (e.g., whether they are right or proven wrong) but rather treat them as narratives through which subjects come to make sense of the social world and its incessant transformation. While political actors use conspiracy theories for mobilization or legitimization of their rule; conspiracy theories also thrive among the non-state actors through their daily practices and generate a bottom-up effect on decision-making processes. Therefore, the aim of the article is to demonstrate how foreign policy perceptions are connected to conspiracy theories circulated by individuals who are not involved in institutional foreign policy mechanisms.

The arguments we make throughout this article are based on focus groups we have held at different stages in 2021 and 2022. In total, we have held 28 focus group discussions with 179 participants to understand how our interlocutors rely on conspiratorial outlooks to make sense of domestic and international developments. Our research findings underline first and foremost that conspiratorial accounts, regardless of their epistemic status, make foreign policy understandable and, through this social function, generate a bottom-up effect in everyday politics. Drawing on an analysis of the collected data, we first argue that such conspiratorial perceptions of the foreign policy is centered around narratives of "foreign powers" and construe the developments in Turkish foreign policy as Turkey's struggle with malign international actors. This narrative is based on the belief of the existence of malign international actors who would like to weaken Turkey. Among the methods that these actors employ to weaken Turkey, participants underline dividing Turkey; undermining its moral core; and harming its economic structure. However, economic manipulations are considered the major tool that the malign international actors use to weaken Turkey. These accounts instantiate domestic economic problems as the manipulations of malign foreign powers also constitute an example of associating daily experiences and problems with foreign policy. Finally, the perception of a capable, sovereign and special national identity emerges across these narratives highlighting the relationship between the discourses developed around national identity and the perception of foreign policy. Yet, some participants distance themselves from the conspiracy theories and question the capabilities of Turkey. The article contributes to many disciplinary and interdisciplinary discussions by examining how foreign policy is intricately related to everyday politics through the circulation of conspiracy theories.